

ISSN 1392-3137. TILTAI, 2014, 1

AUKŠTŲJŲ MOKYKLŲ SISTEMA LIETUVOJE 1940–1990 METAIS: RAIDOS BRUOŽAI

Aušrinė Zulumskytė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje pristatoma Lietuvos aukštųjų mokyklų raidos apžvalga sovietmečio laikotarpiu. Pateikiami chronologiniai Lietuvos aukštųjų mokyklų kūrimosi bei transformacijų duomenys 1940–1990 metais, pradedant sovietine okupacija ir baigiant Atgimimo metų įvykiais. Išryškinama sovietmečio Lietuvos aukštųjų mokyklų struktūra ir veiklos specifika, pristatomas specialistų rengimo turinys, mokslo ir studijų sąlygos bei pobūdis. Apie aukštojo mokslo raidą Lietuvoje sovietmečiu iki šiol neparengta chronologiškai vientisų, išsamių mokslo darbų. Daugiausiai informacijos apie šį laikotarpį teikia tik pavieniai archyviniai dokumentai, sovietmečio periodinė spauda, proginės knygos, skirtingų aukštųjų mokyklų leidiniai apie savo institucijos istoriją, mokslininkų memuarai, kai kurie aukštojo mokslo raidos bruožai atskleidžiami pavieniuose mokslo darbuose. Pateikiama apibendrinta įvairių autorių darbų ir šaltinių analizė apie Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtrą sovietmečiu. **PAGRINDINIAI ŽODŽIAI:** aukštasis mokslas, aukštosios mokyklos, Lietuva.

Abstract

This article presents the review of the development of Lithuanian higher schools during the Soviet period. Chronological data of establishment and transformations of Lithuanian high-schools in 1940–1990 are presented, beginning with the Soviet occupation and ending with the Revival events. The article highlights the structure and specifics of Soviet Lithuanian high-schools, the content of specialists training, provisions of science and studies. Chronologically integral, comprehensive scientific works about higher education development in Soviet Lithuania have not been prepared yet. Most of the information about this period is provided by individual archival documents, Soviet periodical press, commemorative books, different high school publications on the history of their institution, as well as individual researchers memoirs, some features of the development of higher education are revealed in individual scientific works. This article provides an summarized material of various authors and sources and integral analysis of Lithuanian higher education during the Soviet period.

KEYWORDS: higher education, higher schools, Lithuania.

Įvadas

Aukštojo mokslo institucijų ištakos Lietuvoje siekia XVI amžiaus antrąją pusę, taigi pirmasis Lietuvos universitetas skaičiuoja jau penktąjį gyvavimo šimtmetį. Kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų kūrimasis tesiekia XX amžiaus pirmosios pusės 3–4 dešimtmečius, o kai kurių pradžia – tik XX a. antroji pusė. Ne visi šie istoriniai laikotarpiai švietimo ir ugdymo mokslo raidos kontekste išanalizuoti pakankamai. Lietuvos aukštojo mokslo sistemos, esminių raidos bruožų pažinimas pirmiausia sietinas su visuminiu krašto kultūrinio paveldo pažinimu, leidžiančiu suprasti ir atsakyti į dabarties visuomenės gyvenimo iššūkius.

Apie Lietuvos aukštojo mokslo ištakas (Vilniaus universiteto istoriją) sukaupta pakankamai istoriografinės ir faktinės medžiagos, parengta pažintinių leidinių, o apie kitų mūsų šalies aukštųjų mokyklų įsikūrimą ir raidą informacijos aptinkama kur kas mažiau. Ypač problemiška tai, kad apie aukštojo mokslo plėtrą Lietuvoje sovietmečiu iki šiol neparengta išsamesnių, chronologiškai susistemintų darbų. Sovietmečio laikotarpis lietuviškojo ugdymo mokslo ir švietimo istorijos kontekste apskritai laikytinas „baltąja dėme“, kadangi po sovietinės santvarkos griūties Lietuvoje aukštosios mokyklos reformavosi, jungėsi, kai kurių senųjų vietoje steigėsi naujos, tad sovietmečio aukštųjų mokyklų archyvai beveik neišsaugoti: labai daug sovietmečio knygų, nuotraukų, kitos dokumentinės medžiagos XX a. pabaigoje išimta iš tuometinių institutų ir aukštesniųjų mokyklų kabinetų, muziejų ir net nacionalinės bibliotekos fondų. Ši medžiaga sunaikinta impulsyviai – nespėjus išvelgti jos istorinio vertingumo, atsirasiančio po kurio laiko bandant atkurti sovietinio meto kultūros, mokslo, visuomeninio gyvenimo realijas. Yra išlikusių kai kurių sovietinio laikotarpio knygų, kurios susijusios su šia tematika (pvz., Novodvorskis, 1964; Kauno medicinos institutas, 1967; Bendžius, 1973 ir pan.), laikraščių ir žurnalų straipsnių (pvz., Sprindys, 1951; Volenskytė, 1952; Mironas, 1958; Leonavičius, 1961 ir pan.), statistinių dokumentų rinkinių (pvz., Lietuvos TSR aukštosios mokyklos, 1965; 1966 ir pan.), tačiau šių ir panašių leidinių informaciją būtina kritiškai peržiūrėti, įvertinant aptariamojo laikotarpio ideologijos ir propagandos nulemtą turinį.

Daugiausiai faktinės informacijos apie šį laikotarpį teikia tik pavieniai archyviniai dokumentai, išlikusi sovietmečio periodinė spauda, proginės knygos, skirtingų aukštųjų mokyklų pažintiniai leidiniai apie savo institucijos istoriją, taip pat pavieniai mokslininkų memuarai, kai kurie aukštojo mokslo raidos bruožai atskleidžiami pavieniuose moksliniuose straipsniuose. Vienas žinomiausių autorių, tyrinėjusių šią problematiką, – Algimantas Liekis (2000; 2001; 2003 ir kt.), savo darbuose analizavęs kai kurių aukštųjų mokyklų raidos ypatumus, Lietuvos mokslų akademijos raidą, kitus sovietmečio akademinio gyvenimo klausimus. Tačiau chronologiniai aukštojo mokslo sistemos kūrimosi XX a. antrojoje pusėje aspektai moksliniuose darbuose atskleisti tik epizodiškai.

Taigi aktuali problema, kad Lietuvos aukštojo mokslo raidos XX amžiuje mokslinė analizė kol kas gana fragmentiška, neišbaigta, tad straipsnyje pateikiamas istoriografinis tyrimas leistų papildyti švietimo ir ugdymo mokslo istoriją chronologiškai susisteminta medžiaga ir naujomis išvalgomis, kurios sudarytų prielaidas šį laikotarpį vėliau tyrinėti ir kitais problemineis aspektais.

Tyrimo objektas – Lietuvos aukštojo mokslo sistema 1940–1990 m.

Šio straipsnio tikslas: atskleisti kai kuriuos Lietuvos aukštojo mokslo sistemos raidos bruožus 1940–1990 metais.

Uždaviniai:

- pristatyti aukštojo mokslo situaciją Lietuvoje XX a. 4-ojo dešimtmečio pabaigoje;
- išryškinti esminius Lietuvos aukštojo mokslo pokyčius pirmosios sovietinės okupacijos laikotarpiu ir pirmaisiais II pasaulinio karo metais (nacių okupacijos laikotarpiu);
- atskleisti antrosios sovietinės okupacijos nulemtas permainas krašto aukštojo mokslo sistemoje;
- aptarti pagrindinius aukštojo mokslo raidos ir plėtros aspektus Lietuvoje XX a. 6–9 dešimtmečiais bei Atgimimo metais.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, istoriografinės ir dokumentinės medžiagos analizė, lyginamoji analizė.

1. Aukštojo mokslo padėtis Lietuvoje pasitinkant penktąjį dešimtmetį

Seniausia Lietuvos aukštoji mokykla – Vilniaus universitetas – įkurta dar 1579 metais. Iki pat 1940 metų Vilniaus universitetas išgyveno daugybę politinių peripetijų. Kadangi Lietuvos sostinė Vilnius ir dalis Rytų Lietuvos 1919–1939 metais buvo okupuota Lenkijos, vienintelį klasikinį universitetą bandyta gaivinti laikinojoje sostinėje Kaune. Dar 1920 metais būrelis įvairių profesijų šviesuolių Kaune įsteigė Aukštuosius kursus. 1922 metais jie pavadinti Lietuvos universitetu Kaune (Liekis, 2001, p. 61). 1930 metais minint Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto 500 metų mirties sukaktį, šiai institucijai Lietuvos Vyriausybė suteikė Vytauto Didžiojo universiteto vardą (Vytauto Didžiojo universitetas: atmintis, žmonės, idėjos, 2008). 1940 metų pavasarį čia veikė penki fakultetai: Teologijos-filosofijos, Matematikos ir gamtos, Medicinos, Statybos ir Technologijos.

Pagal 1939 m. spalio 10 d. sutartį su SSRS, Lietuvai atgavus Vilnių, tuometinė Lietuvos Vyriausybė ir visuomenė susirūpino ir senojo Vilniaus universiteto atkūrimu. Vilniaus universitetas vėl pradėjo veikti 1940 m. sausio pradžioje (Universitetas Vilnensis 1579–2004, 2004, p. 41). Jo pagrindą sudarė keli fakultetai, perkelti iš Kauno su studentais ir profesūra. Vilniaus universiteto rektoriumi tada išrinktas kultūros istorikas, 1918 metų Nepriklausomybės akto signataras Mykolas Biržiška.

Iki 1940 metų Lietuvoje jau veikė nemažai studijų institucijų, turinčių arba siekiančių aukštojo mokslo statuso.

Nuo 1924 metų Dotnuvoje veikė Žemės ūkio akademija (Liekis, 2000, p. 11). 1940 metais joje veikė Agronomijos, Miškininkystės ir Namų ūkio fakultetai, buvo 13 katedrų, mokėsi apie 300 studentų.

1933 metais Kaune veikusios muzikos mokyklos pagrindu įkurta Kauno konservatorija, kuri laikytina aukštojo muzikinio mokslo Lietuvoje pradžia (Narbutienė, 1993, p. 3). 1940 metais čia veikė vargonų, fortepijono, orkestrinių instrumentų, dainavimo ir kompozicijos klasės. Jose mokėsi apie 300 studentų.

1934 metais Klaipėdoje įsteigtas Prekybos institutas (Lazauskienė, 2009, p. 6). Klaipėdos kraštą okupavus vokiečiams, 1939 metais Prekybos institutas perkeltas į Šiaulius. 1940 metais institute veikė trys skyriai: bankų, prekybos ir konsultacinis, mokėsi apie 170 studentų. Šis institutas veikė tik penkerius metus (iki 1944 m.), tačiau išleido apie 150 absolventų (Ten pat, p. 54).

1934 metais Kaune įsteigti Aukštieji kūno kultūros kursai (Stonkus, 2007, p. 45). 1938 metais, patenkinus tuometinius specialistų poreikius, kursai uždaryti. Tačiau tuometinė Lietuvos švietimo ministerija Aukštuosius kūno kultūros kursus pripažino kaip aukštąją mokyklą.

Pirmoji aukštoji pedagoginė mokykla Lietuvoje buvo Respublikos pedagoginis institutas, 1935 metais įkurtas Klaipėdoje (Tijūnėlienė, 1996, p. 8). Vokiečiams užėmus Klaipėdos kraštą Klaipėdos pedagoginis institutas 1939 m. pavasarį perkeltas į Panevėžį, 1939 m. rudenį – į Vilnių (Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. 10, p. 219).

1936 metais Kaune atidaryta Veterinarijos akademija (Bružauskas, Čaplikas, Kirstukas ir kt., 2007). 1940 metais ji nepadalinta į fakultetus, bet turėjo 9 katedras, čia mokėsi apie 100 studentų.

1939 metais įsteigta Kauno meno mokykla, kuri 1940 metais pavadinta Taikomosios dekoratyvinės dailės mokykla, dar po metų – Taikomosios ir dekoratyvinės dailės institutu (Liekis, 2001, p. 92). Vilniaus universitete veikęs Dailės fakultetas perorganizuotas į Vilniaus dailės mokyklą, o 1941 metais, jau sovietų valdžios sprendimu, pavadintas Vilniaus dailės akademija.

1939 metais įkūrus Lituanistikos institutą žengti pirmieji žingsniai ir Mokslų akademijos kūrimo link (Genzelis, 2001, p. 212), Lietuvos mokslo akademija įkurta 1941 metų pavasarį (Liekis, 2001, p. 313).

Taip Lietuvoje sukurtas tuometinius šalies poreikius atitinkantis aukštųjų mokyklų tinklas, kuriuose sutelktas ir mokslo tiriamasis darbas. Apskritai ikisovietinėje Lietuvoje nebuvo tokios mokslo, technikos, kultūros ar ekonomikos srities, į kurią savo indėlio nebūtų įnešę tuometinių aukštųjų mokyklų mokslininkai, dėstytojai, studentai. Iš viso 1940 metais Lietuvoje buvo apie 600 mokslo darbuotojų (įskaitant ir aukštųjų mokyklų dėstytojus), apie 90 iš jų turėjo mokslo laipsnius. Daugiausia jų būta medicinos, technikos, menotyros, filologijos, žemės ūkio srityse (Ten pat, p. 93).

2. Pirmoji sovietinė okupacija ir II pasaulinio karo laikotarpis valdant nacistinei Vokietijai

1940 metų vasarą Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, aukštosios mokyklos pradėtos pertvarkyti pagal sovietinę sistemą ir ideologiją. 1940 m. vasarą Vytauto Didžiojo universitetas neteko savo garbingo pavadinimo ir imtas vadinti tiesiog Kauno universitetu (Liekis, 2003). Sovietinė valdžia šiame universitete iš karto uždarė Teologijos-filosofijos fakultetą (Liekis, 2001, p. 92).

Aukštosiose mokyklose sustabdyta visų studentiškų korporacijų ir sąjungų („Ateities“, „Grandies“ ir kitų) veikla. Tačiau Vilniaus universiteto, VDU studentai neišsiskirstė, aktyviai veikė pogrindyje ir buvo vieni iš 1941 metų sukilimo prieš okupacinę valdžią organizatorių bei dalyvių (Vytauto Didžiojo universitetas: atmintis, žmonės, idėjos, 2008).

Studijos pradėtos brutaliai sovietizuoti. Politiniais motyvais iš aukštųjų mokyklų šalinti sovietinei santvarkai nepalankūs profesoriai, studentai. Didelė dalis intelektualų, šviesuomenės išstremti į Sibiro lagerius, iš kurių daugelis nebegrižo. Nemaža dalis pasitraukė į Vakarus (Liekis (red.), 2000, p. 12–13).

Prasidėjus pirmajai sovietinei okupacijai, mokymo programos aukštosiose mokyklose sparčiai ir kardinaliai pakeistos (Germanas, 1987, p. 101). Visose studijų institucijose pradėtas dėstyti karinis parengimas, marksizmas-leninizmas, sukarinta medicininė praktika.

Daugelyje aukštųjų mokyklų programų atsirado tokios disciplinos, kaip tarybinė teisė, liaudies ūkio planavimas, TSRS istorija ir pan. Jau pirmaisiais sovietmečio metais komunistų partijos nurodymu pradėti steigti vadinamieji Liaudies universitetai (Bendžius, 1973, p. 121), kurie turėjo formaliai gerinti išsimokslinimo lygį šalyje, ypač provincijoje. Tačiau svarbiausiais tokių institucijų siekis neabejotinai buvo naujosios sovietinės ideologijos įtvirtinimo propaganda, kurią buvo patogu vykdyti tokio tipo suaugusiųjų švietimo įstaigose. Pirmosios sovietinės okupacijos metais tokie Liaudies universitetai įsteigti ne tik Vilniuje ir Kaune, bet ir Lazdijuose, Marijampolėje, Mažeikiuose, Tauragėje, Vilkaviškyje, Kėdainiuose, jų veikloje privalėjo dalyvauti tikrųjų universitetų ir kitų aukštųjų mokyklų dėstytojai (Ten pat, p. 122).

Vykstant Antrojo pasaulinio karo veiksams, keičiantis fronto linijai, 1941 metų vasarą Lietuvą užėmė vokiečiai. Tada Lietuvoje manyta, kad sovietų okupacija baigėsi ir visas socialinio, ūkinio, kultūrinio gyvenimo sritis bus galima grąžinti į ikisovietinį lygį. Laikinoji Lietuvos Vyriausybė Kauno universitetui sugrąžino senąjį Vytauto Didžiojo pavadinimą, čia atkurtas Teologijos fakultetas ir įkurtas Filosofijos fakultetas (Vytauto Didžiojo universitetas: atmintis, žmonės,

idėjos, 2008). Daugelyje aukštųjų mokyklų suspėta panaikinti sovietų įvestas pseudomokslo disciplinas ir sugrąžinti ankstesnius mokymo planus. Deja, teigiamieji pokyčiai buvo minimalūs. Nacių valdžia iš karto nurodė iš aukštųjų mokyklų pašalinti visus dėstytojus ir studentus žydus. Profesoriai ir dauguma studentų žydų nespėję pasislėpti, nacių sušaudyti ar nukankinti koncentracijos stovyklose. Vėliau nacių valdžia nurodė iš aukštųjų mokyklų šalinti ir studentus lenkus bei rusus (Universitas Vilnensis 1579–2004, 2004, p. 42). Senajame Vilniaus universitete nacių valdymo laikotarpiu uždrausta ginti disertacijas, teikti mokslo laipsnius, išduoti aukštojo mokslo diplomus, apribotas mokslinis darbas. Aukštosiose mokyklose prasidėjo antinacistinis lietuvių pasipriešinimas, kuriame aktyviai dalyvavo ir dėstytojai, ir studentai.

1943 metų kovo mėnesį nacių valdžia Lietuvoje uždarė visas aukštąsias mokyklas (Ten pat). Per visą okupacijos laikotarpį Vilniaus universitete vyko slaptos medicinos studijos. Grupė uždaryto Vytauto Didžiojo universiteto profesorius įsteigė Suaugusiųjų institutą (su aukštesniuojų technikos skyriumi ir medicinos kursais), kuris veikė vienerius metus (Universiteto raida 1940–1950 m., 2012).

Aukštųjų mokyklų laboratorijos, bibliotekos karo metu išvogtos, suniokotos, o patalpos dažniausiai virtusios kareivinėmis bei karo ligoninėmis. Keršydami už nepalankumą jų valdžiai, naciai kankino ir kalino koncentracijos stovyklose ne tik žydus, bet ir lietuvių intelektualus, profesorius.

3. Antrosios sovietinės okupacijos pradžia, pokaris, XX a. 5-asis dešimtmetis

1944 m. vasarą traukiantis vokiečiams ir sovietų armijai užėmus Vilnių, prasidėjo antroji sovietinė okupacija. Vytauto Didžiojo universitetas savo veiklą atnaujino 1944 m. rugpjūtį. 1946 m. Vytauto Didžiojo vardas ir vėl atimtas, universitetas vėl pavadintas Kauno universitetu (Vytauto Didžiojo universitetas: atmintis, žmonės, idėjos, 2008). Aktyvūs universiteto studentai įsitraukė į Lietuvos pasipriešinimo sovietinei okupacijai organizacijas.

Senasis Vilniaus universitetas buvo verčiamas standartine sovietine aukštąja mokykla. Įtvirtinus komunistų partijos diktatą, atmestos 20 metų Lietuvoje puoselėtos Europos universitetų tradicijos, grindžiamos valstybės nesikišimu į universitetų vidaus reikalus, savivalda, akademinėmis laisvėmis, tautiškumu, Lietuvos aukštosios mokyklos aklinai atskiriamos nuo Vakarų pasaulio. Ideologizuotam Vilniaus valstybiniam universitetui skirtas pagrindinis vaidmuo rengiant mokslo kadrus, kvalifikuotus sovietinius specialistus. 1941/1942 metais VU buvo 7 fakultetai: Istorijos ir filologijos, Teisės, Ekonomikos, Gamtos, Fizikos-matematikos, Chemijos ir Medicinos, mokėsi daugiau kaip 3000 studentų (Liekis, 2001, p. 103).

Dėl mokslo ideologizavimo ypač nukentėjo humanitariniai ir socialiniai mokslai. Į atleistųjų dėstytojų, neįtikusių sovietinei valdžiai, vietas buvo atsiunčiami darbuotojai iš Rusijos, net iš Kaukazo. Dauguma šių „specialistų“ – atsitiktiniai, menkos kvalifikacijos žmonės, neįtautę pagarbos Lietuvai, jos žmonėms ir tradicijoms. Karo metais patyrusi nacių vykdytus žudymus ir sovietų trėmimus, akademinė Lietuvos bendruomenė labai sunyko, tačiau pokario metais sovietai bandė išnaukinti ir paskutiniuosius tautinio sąmoningumo ženklus.

Karui baigiantis ir pokariu akademinė visuomenė patyrė labai daug sunkumų. Trūko mokymo priemonių, kuro, nebuvo elektros, jauni dėstytojai stokojo patirties. Pokario metais švietimo ir mokslo plėtrą stabdė ne tik ekonominė suirutė, bet ir vis stiprėjantys sovietų valdžios persekiojimai, masinės tremtys į Sibirą, dėl kurių Lietuvos aukštasis mokslas neteko daugelio mokslininkų, intelektualų, bandžusių išlaikyti naikinamo tautiškumo apraiškas.

Vis dėlto bandyta atkurti Lietuvos aukštąsias mokyklas, steigtos ir naujos. 1944–1946 metais atkurta Žemės ūkio akademija, laikinai besiglaudžianti Kaune. Akademijai plečiantis mieste esančių patalpų neužteko, 1946 metų pradžioje studentų gamybiniam mokymui perduota dalis Noreikiškių tarybinio ūkio, esančio netoli Kauno. Ten pradėtas statyti Žemės ūkio akademijos miestelis (Liekis, 2000, p. 14). 1946 metais įkurti Žemės ūkio mechanizacijos, Hidromelioracijos ir žemėtvarkos fakultetai, rengiantys Lietuvos žemės ūkiui reikalingus inžinierius.

1944 metais atkurtas mokytojus rengęs institutas, jis pavadintas Vilniaus valstybiniu pedagoginiu institutu (Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. 10, p. 219). 1944 metais, vos pasitraukus frontui į Europos vakarus, institutas vėl pradėjo mokslo metus. Tuo metu čia dirbo 16 dėstytojų ir studijavo 70 studentų (Vilniaus pedagoginis universitetas: 1935–1995 metai, 1995, p. 28–29).

1944 metais veiklą atnaujino Dailės institutas Kaune ir Dailės akademija Vilniuje. Remiantis tuometinės TSRS aukštojo mokslo ministerijos potvarkiu, 1951 metais abu institutai sujungti į vieną – Lietuvos TSR valstybinį dailės institutą (VDA istorija, 2012). Institute buvo Tapybos, Grafikos, Skulptūros, Architektūros kompozicijos ir projektavimo, Keramikos ir Dailiosios tekstilės katedros.

Po karo, 1945 metais rugsėjo mėnesį, kaip savarankiška aukštoji mokykla Kaune įkurtas Lietuvos valstybinis kūno kultūros institutas (Stonkus, 2007, p. 61). Pirmiausia šioje aukštojoje mokykloje įkurtos Fizinio auklėjimo metodikos, Lengvosios atletikos ir žaidimų, Gimnastikos, Slidinėjimo, Plaukimo katedros. 1945–1946 metais institute jau dirbo 24 dėstytojai, tačiau jų reikėjo apie 50, tad reikalingi specialistai atsiųsti iš Leningrado ir Maskvos. Pirmoji šios aukštosios mokyklos laida išleista 1948 metais.

Kaune po karo atkurta Veterinarijos akademija. Nepaisant smarkaus 1946 metų pavasario potvynio, sunaikinusio didelę dalį vertingų laboratorijų įrenginių

ir pastatų, 1946 m. įsteigtas naujas Zootechnikos fakultetas, kuris pradėjo rengti zootechnikos specialistus (Lazdauskienė, 1996, p. 46).

1948 metais Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimu Šiauliuose įkurtas mokytojų institutas (Gudavičius, Pabrėža, Šimaitis, 2008, p. 16). 1948–1989 mokslo metais veikė tik trys katedros (Kalbų ir literatūros, Fizikos-matematikos ir Gamtos-geografijos), jose tebuvo po keletą dėstytojų. Į pirmą kursą priimti 128 studentai. Mokytojų institutas įkurtas kaip nepilna aukštoji mokykla, rengianti mokytojus progimnazijoms, vėliau – septynmetėms mokykloms, nes pedagogų tuo metu Lietuvoje labai trūko. Čia buvo rengiami lietuvių kalbos ir literatūros, istorijos, matematikos ir fizikos, gamtos mokslo ir geografijos, o nuo 1949 metų – ir rusų kalbos mokytojai (Ten pat, p. 18).

1949 metais, sujungus Kauno valstybinę konservatoriją ir 1945 metais įkurtą Vilniaus valstybinę konservatoriją, įsteigta LTSR valstybinė konservatorija (Narbutienė, 1993, p. 3). 1949 metais joje jau studijavo 230 studentų. Be prieškariu veikusių katedrų, įkurtos Lietuvių liaudies instrumentų, Muzikos teorijos ir istorijos katedros, nuo 1952 metų – Teatrinis fakultetas (Lietuvos TSR aukštosios mokyklos, 1965, p. 52–53).

1950 m. spalio 31 d. Sovietų Sąjungos Ministrų Tarybos nutarimu Kauno universitetas (anksčiau vadinęsis Vytauto Didžiojo universitetu) pertvarkytas į dvi aukštojo mokslo institucijas – Kauno politechnikos institutą ir Kauno medicinos institutą (Universiteto raida 1940–1950 m., 2012).

Kauno politechnikos institutas vėliau laikytas didžiausia aukštąja mokykla Lietuvoje, turėjusia 8 fakultetus Kaune, filialą su trimis fakultetais Vilniuje, vakarinius fakultetus Klaipėdoje, Panevėžyje ir Šiauliuose (Novodvorskis, 1964). 1965–1966 mokslo metais šiame institute iš viso mokėsi apie 17 000 studentų (Lietuvos TSR aukštosios mokyklos, 1966, p. 15). Čia rengti chemijos technologijos, elektrotechnikos, lengvosios pramonės, mašinų gamybos, mechanikos, radioelektronikos, santechnikos, statybos ir kitų sričių specialistai.

Kauno medicinos institutas septintajame–aštuntajame dešimtmečiais rengė įvairaus profilio gydytojus, stomatologus, provizorius ir medikus-biofizikus (Kauno medicinos institutas, 1967). Institute veikė du fakultetai: Gydomosios medicinos ir Stomatologijos-farmacijos. 1965/1966 mokslo metais institute mokėsi apie 2800 studentų (Lietuvos TSR aukštosios mokyklos, 1966, p. 47).

Buvusio Vytauto Didžiojo universiteto reorganizacija į du institutus iš esmės susilpnino Lietuvos aukštąjį mokslą, nes taip nutolta nuo Vakarų aukštojo mokslo sistemos, universalumo ir akademiškumo dvasios, buvo bandoma aukštąsias mokyklas profiliuoti, atsižvelgiant į siaurus praktinius ūkinio gyvenimo poreikius. Sovietmečiu visapusiškai išsilavinusių inteligentų nebereikėjo, aukštosiose moky-

klose siekta rengti sovietinei santvarkai tinkamus „kadrus“, dirbančius „protinį darbą“ (Raškauskas, 2008, p. 98).

Klasikines aukštosios mokyklos gyvavimo ir mokslo plėtros jose tradicijas sovietmečio pradžioje užgožė ir sovietinė socialinė politika, deklaravusi aukštojo mokslo masiškumo, prieinamumo visiems gyventojų sluoksniams ir kitus socialistinius principus: per visą sovietmetį aukštasis mokslas Lietuvoje buvo nemokamas, studentams buvo skiriamos valstybės stipendijos (Dėl stipendijų skyrimo aukštųjų ir specialiųjų vidurinių mokyklų moksleiviams tvarkos. LTSR MT 1956 m. rugpjūčio 22 d. nutarimas Nr. 407, 1957, p. 485–486), studijų metais skiriami bendrabučiai, įrengiamos valgyklos. Po studijų privaloma tvarka jauni specialistai būdavo įdarbinami – gaudavo paskyrimus dirbti konkrečiose įmonėse, įstaigose ar organizacijose (Dėl jaunųjų specialistų, baigiančių aukštąsias ir specialiąsias vidurines mokyklas, paskirstymo (LTSR MT 1956 m. vasario 11 d. nutarimas Nr. 62, 1957, p. 340).

4. Aukštojo mokslo plėtra Lietuvoje XX a. 6–9 dešimtmečiais

Po Stalino mirties (1953 m.) Lietuvos visuomenė ir akademinė bendruomenė vytlėsi, kad beatodairiška mokslo ideologizacija bus pristabdyta, tačiau N. Chruščiovo valdymo politikos „atlydis“ buvo trumpalaikis. Klasinė stojančiųjų atranka ir ideologinė mokslo bei studijų priežiūra išliko visą likusį sovietmečio laikotarpį.

Aukštojo mokslo politizavimas vykdytas ir keičiant institucijų pavadinimus. Pavyzdžiui, 1955 metais Vilniaus universitetas pavadintas komunisto, politinio veikėjo Vinco Kapsuko vardu, o nuo 1971 metų universitetas imtas vadinti Vilniaus Darbo raudonosios vėliavos ordino valstybiniu Vinco Kapsuko universitetu (Universitas Vilnensis 1579–2004, 2004, p. 47). 1954 metais Šiaulių mokytojų institutas perorganizuotas į aukštąją mokyklą – Pedagoginį institutą (Gudavičius, Pabrėža, Šimaitis, 2008, p. 20). O 1961 metais Lietuvos TSR Vyriausybės nutarimu institutui suteiktas partijos veikėjo Kazio Preikšo vardas (Lietuvos TSR aukštosios mokyklos, 1965, p. 43). 1974 m. Kauno politechnikos institutas pavadintas sovietinio politinio veikėjo Antano Sniečkaus vardu (KPI 1950–1990 m., 2012). LTSR valstybinė konservatorija pavadinta Tautų draugystės ordino vardu (LTRS valstybinė konservatorija, 1983).

Aukštųjų mokyklų sistemos formavimą sovietmečiu Lietuvoje iš esmės užbaigė dar vienos aukštosios mokyklos įkūrimas Vilniuje. 1969 metais reorganizavus Kauno politechnikos instituto Vilniaus filialą įkurtas Vilniaus inžinerinis statybos institutas (Nakas, 2006). Taip Vilniuje atsirado savarankiška aukštoji technikos mokykla. Tuo metu veikė 26 katedros, jose dirbo 290 dėstytojų, studijavo apie

3500 studentų. Vilniaus inžineriniame statybos institute sovietmečiu veikė Mechaninės technologijos, Prietaisų gamybos, kiek vėliau – Miestų statybos, Architektūros, Statybos, Komunalinio ūkio fakultetai.

Taigi aštuntojo dešimtmečio pradžioje Lietuvoje susiklostė aukštojo mokslo institucijų sistema, kurią sudarė vienas universitetas Vilniuje ir 10 institutų bei akademijų Vilniuje, Kaune ir Šiauliuose. Pažymėtina, kad per visą sovietmetį aukštųjų mokyklų struktūra keitėsi, nes valdžios nurodymu buvo būtina dalį fakultetų ar jų filialų perkelti į kitus, dažnai mažesnius miestus. Taip, pavyzdžiui, 1971 metais Klaipėdoje įsteigtas Šiaulių pedagoginio instituto muzikos fakultetas, vėliau tapęs Lietuvos konservatorijos Klaipėdos fakultetu, o 1975 metais iš Šiaulių į Klaipėdą perkelta ikimokyklinio auklėjimo specialybė ir įkurtas atskiras Ikimokyklinio auklėjimo fakultetas (Gudavičius, Pabrėža, Šimaitis, 2008, p. 20). Kitos aukštosios mokyklos turėjo savo filialus Panevėžyje, Šiauliuose, Kaune, Kapsuke (dab. Marijampolėje) ir kt.

Formaliai aukštąja mokykla buvo vadinama ir Vilniaus aukštoji partinė mokykla, įkurta 1956 metais, pertvarkius dar 1945 metais įsteigtą dviemetę respublikinę partinę mokyklą (Skardis, 1987, p. 356). Tai buvo aiškiai apibrėžtos specifinės paskirties institucija, pavaldi LTSR Komunistų partijos Centro komitetui, rengianti partinius funkcionierius. Yra duomenų, kad 1958/1959 mokslo metais joje mokėsi 314 žmonių (Lietuvos TSR aukštosios mokyklos, 1965, p. 28) – daugiausia vadovaujantį darbą įvairiose įmonėse ir įstaigose dirbantys asmenys, kurie, siekdami profesinės karjeros, sovietmečiu būtinai turėjo būti partijos nariai ir vadinamosiose partinėse mokyklose išklausti atitinkamas marksistinės ideologijos disciplinas. 1962 metais Vilniaus aukštoji partinė mokykla tapo tarprespublikine, į ją studijuoti vyko funkcionieriai iš Latvijos ir Estijos (Lietuva broliškų tautų šeimoje, 1980, p. 102–104). Po nepriklausomybės atkūrimo, 1990 metais, ji panaikinta, pastatai perduoti Vilniaus pedagoginiam institutui. Dabartiniu metu buvusios aukštosios partinės mokyklos diplomai Lietuvoje kaip aukštojo mokslo baigimo dokumentai nepripažįstami.

5. Lietuvos aukštasis mokslas Atgimimo metais

Sovietiniu laikotarpiu tikroji lietuviškoji akademinė tradicija gyvavo „po-grindyje“, dažniau – užsienyje, kur ji ne tik išliko, bet išsivijoje vystėsi ilgus dešimtmečius iki valstybingumo atkūrimo. Akademinės veiklos kryptys išryškėjo periodiniuose ir tęstiniuose leidiniuose, kurie leisti Vakarų Europoje ir JAV: Lietuvių katalikų mokslo akademijos ir Lituaniistikos instituto suvažiavimų darbai, tarpdisciplininis žurnalas anglų kalba „Lituanus“, intelektualiniai žurnalai „Aidai“, „Metmenys“, „Mūsų Vytis“. Padvelkus permainingą vėjams Sovietų Sąjungoje ir iš

naujo bundant Lietuvos laisvės viltims, ypatingą reikšmę įgijo Mokslo ir kūrybos simpoziumai, inicijuoti vieno iš Akademinių skautų sąjungos lyderių, Kalifornijos universiteto profesoriaus Algirdo Avižienio. Būtent šie simpoziumai, siekė sutelkti viso pasaulio lietuvių akademikus ir intelektualus, brandino VDU atkūrimo, jo būsimo pavidalo ir misijos idėjas. VI simpoziume, kuris vyko Čikagoje 1989 m. lapkričio 22–26 d., išrinkti 48 VDU Atkuriamojo Senato nariai (Vytauto Didžiojo universitetas: atmintis, žmonės, idėjos, 2008, p. 68). Vytauto Didžiojo universiteto atkūrimas – vienas didžiausių akademinių laimėjimų Lietuvoje sovietmečio pabaigoje. Tuo metu jis tapo ir pirmąja autonomiška aukštąja mokykla.

Sovietmečiu Lietuvos aukštojo mokslo institucijos garsėjo Sovietų Sąjungoje savo mokslininkais, veikla, specialistų rengimo kokybe, akademinė drausa. 1989 metais Lietuvoje buvo 13 aukštųjų mokyklų, 67 mokslinio tyrimo institutai ir jų padaliniai, 15 367 mokslo darbuotojai (Liekis, 2003, p. 143, 152). Nepaisant labai sudėtingų politinių ir socialinių-ekonominių sąlygų (Čepaitienė, 2003, p. 74–80; Klumbys, 2008, p. 139–161), būtent Lietuvos akademinė inteligentija, profesūra ir studentai buvo pirmosiose Atgimimo Sąjungos gretose ir įdėjo nemažai pastangų 1990 metais atkuriant valstybės nepriklausomybę.

Išvados

1. Iki 1940 metų Lietuvoje jau buvo susiformavęs aukštojo mokslo institucijų „branduolys“, apėmęs esmines valstybei ir visuomenei aktualias sritis. Aukštojo mokslo plėtros eigą kardinaliai pakeitė sovietinė okupacija ir II pasaulinis karas.
2. Aukštojo mokslo koncepcijos, ideologijos, struktūros ir turinio pokyčiai, vykę 1940–1945 metais valdant sovietams-naciams-sovietams, menkino ir naikino iki 1940 metų pasiektą akademinį įdirbį, visokeriopai silpnino tiek intelektualinį, tiek ir materialųjį Lietuvos mokslo potencialą.
3. Antrojo pasaulinio karo pabaigoje ilgiems dešimtmečiams Lietuvoje išivyravus sovietinei santvarkai, aukštasis mokslas pertvarkytas jį toliau tikslingai ideologizuojant, atsižvelgiant į Sovietų Sąjungos komunistų partijos tikslus. XX a. 7 dešimtmečio pabaigoje Lietuvoje ilgainiui susiformavo aukštojo mokslo institucijų sistema, telkianti vieną universitetą ir 10 aukštojo mokslo studijas vykdančių institutų bei akademijų, rengiančių gana siauro profilio specialistus – „kadrus“ įvairioms sovietinės visuomenės institucijoms.
4. XX a. 9-ajame dešimtmetyje kilęs Atgimimo judėjimas ir išėivijos mokslininkų pastangos sudarė prielaidas dar sovietinėje Lietuvoje atkurti Vy-

tauto Didžiojo universitetą, taip pradedant kokybiškai naują aukštojo mokslo raidos etapą, kuris prasidėjo po 1990-ųjų – jau nepriklausomoje valstybėje.

Gauta 2013 10 10

Pasirašyta spaudai 2014 02 14

Literatūra

- Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune.* (1967). Vilnius: Mintis.
- Bendžius, A. (1973). *Bendrojo lavinimo ir aukštoji mokykla tarybų Lietuvoje 1940–1970 m.* Kaunas: Šviesa.
- Bružauskas, V., Čaplikas, J. Kirstukas, J. ir kt. (2007). *Agrosocialinių mokslų ir studijų raida Lietuvoje.* Kaunas: Akademija.
- Čepaitienė, R. (2003). Sovietmetis Lietuvos kultūros istorijos šviesoje: projekto bandymas. *Menotyra*, nr. 2 (31): 74–80.
- Dėl jaunųjų specialistų, baigiančių aukštąsias ir specialiąsias vidurines mokyklas, paskirstymo (LTSR MT 1956 m. vasario 11 d. nutarimas Nr. 62). (1957). *Lietuvos TSR įstatymų, AT Prezidiumo įsakų ir Vyriausybės nutarimų chronologinis rinkinys*, t. 5.
- Dėl stipendijų skyrimo aukštųjų ir specialiųjų vidurinių mokyklų moksleiviams tvarkos (LTSR MT 1956 m. rugpjūčio 22 d. nutarimas Nr. 407). (1957). *Lietuvos TSR įstatymų, AT Prezidiumo įsakų ir Vyriausybės nutarimų chronologinis rinkinys*, t. 5.
- Genzelis, B. (2001). *Lietuvos kultūros istorijos metmenys.* Kaunas: VDU.
- Germanas, V. (1987). Klaipėdos prekybos instituto vaidmuo rengiant ekonomistus. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Ekonomika*, t. 31.
- Gudavičius, A., Pabrėža, J., Šimaitis S. (2008). *Šiaulių universitetas: ištakos ir dabartis.* Šiauliai: ŠU I-kla.
- Jaunuoli, pasirink specialiąją aukštojoje mokykloje.* (1964). Vilnius: Valstybinis aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komitetas.
- Kauno medicinos institutas.* (1967). Kaunas.
- Klaipėdos pedagoginis institutas. (2006). *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 10. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Klumbys, V. (2008). Lietuvos kultūrinis elitas sovietmečiu. *Lietuvos etnologija*, nr. 8(17).
- KPI 1950–1990 m.* Prieiga internete: <http://muziejus.ktu.lt/istorija/kpi-1950-1990-m>
- Lazauskienė, A. (2009). *Pirmoji aukštoji mokykla Šiauliuose: Prekybos institutas (1939–1944).* Šiauliai: ŠU I-kla.
- Lazdauskienė, V. (1996). *Lietuvos veterinarijos akademijos įkūrimas. Lietuvos veterinarijos akademija: praeitis, dabartis, ateitis.* Vilnius: Informacijos ir leidybos centras.
- Leonavičius, A. (1961). Akademinės grupės vadovas. Apie Kauno aukštųjų mokyklų akademinių grupių vadovų pasitarimą studentų auklėjimo klausimais. *Kauno tiesa*, kovo 24 d.
- Liekis, A. (2001). Lietuvos mokslų akademija 1941–1990 m. *Lietuvos mokslas*, kn. 31.
- Liekis, A. (2003). Lietuvos akademinių institucijų mokslo darbuotojai 1944–1990 metais: statistinė analizė. *Informacijos mokslai*, t. 27.
- Liekis, A. (2003). Mokslo ir studijų sistemos formavimas Lietuvoje SSRS okupacijos metais. *Akademine edukologija*, t. 1.
- Liekis, A. (red.) (2000). Lietuvos žemės ūkio universitetas 1924–1999. *Lietuvos mokslas*, kn. 25.
- Lietuva broliškų tautų šeimoje (Lietuvos TSR bendradarbiavimas su broliškoms tarybinėmis respublikomis brandaus socializmo sąlygomis 1961–1975).* (1980). Vilnius.
- Lietuvos TSR aukštosios mokyklos.* (1965). Vilnius: Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Valstybinis aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komitetas.
- Lietuvos TSR Ministrų tarybos 1964 metų birželio 23 d. nutarimas Nr. 290 „Dėl aukštojo ir specialiojo vidurinio neakivaizdinio bei vakarinio mokslo tolesnio gerinimo“. (1964). *Lietuvos TSR AT ir Vyriausybės žinios*, nr. 19.

- LTRS valstybinė konservatorija*. (1983). Vilnius: LTSR aukštojo ir specialiojo mokslo ministerija.
- Mironas, R. (1958). Apie antireliginį auklėjimą aukštosiose mokyklose. *Tarybinis mokytojas*, gruodžio 25 d.
- Nakas, A. (2006). *Vilniaus Gedimino technikos universiteto raida, 1956–2006*. Vilnius: Technika.
- Narbutienė, O. (1993). *Lietuvos muzikos akademijos ištakos. Muzikos akademijos 60-metis: dabartis ir ateities perspektyvos*. Vilnius.
- Novodvorskis, A. (1964). *Kauno politechnikos institutas*. Kaunas: KPI I-kla.
- Raškauskas, K. (2008). Sovietinės Lietuvos inteligentija: Sąvokos konstravimas. *Darbai ir dienos*, nr. 49.
- Skardis, A. (1987). Respublikinė partinė mokykla. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 3. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- Sprindys, K. (1951). Daugiau dėmesio neakivaizdininkams. *Tarybinė mokykla*, nr. 11.
- Stonkus, S. (2007). *Lietuvos aukštasis kūno kultūros mokslas: žmonės ir darbai*. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.
- Tijūnėlienė, O. (1996). *Mokytojų rengimas Respublikos pedagoginiame institute (Klaipėda: 1935–1939 m.)*. Klaipėda: KU I-kla.
- Universitas Vilnensis 1579–2004*. (2004). Prieiga internete: http://www.vu.lt/site_files/InfS/Leidiniai/Vilniaus_universitetas_1579_2004.pdf
- Universiteto raida 1940–1950 m.* Prieiga internete: <http://muziejus.ktu.lt/istorija/universiteto-raida-1940-1950-m>
- VDA istorija*. Prieiga internete: <http://www.vda.lt/index.php/pageid/897>
- Vilniaus pedagoginis universitetas: 1935–1995 metai*. (1995). Vilnius.
- Visockas, A. (1986). Šiaulių prekybos institutas ir jo veikla 1939–1944. Lietuvos istorijos metraštis. Vilnius.
- Vytauto Didžiojo universitetas: atmintis, žmonės, idėjos*. (2008). Kaunas: VDU.
- Volenskytė, R. (1952). Ideologinis darbas aukštosiose mokyklose. *Komjaunimo tiesa*, vasario 29 d.

THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN LITHUANIA IN 1940–1990: FEATURES OF DEVELOPMENT

Aušrinė Zulumskytė

Summary

The aim of his article – to reveal development features of the Higher Education System in Lithuania in 1940–1990 (in the Soviet era).

The oldest higher education institute in Lithuania is Vilnius University, which was founded in 1579. Other independent Lithuanian institutes of higher education, or higher education status-oriented schools, were founded during the interwar period (1918–1939). In 1940 Lithuania offered the following: Vytautas Magnus University, Agricultural Academy, Kaunas Conservatory, Institute of Commerce, Higher Physical Education courses, Republic Pedagogical Institute, Veterinary Medicine Academy and Applied Decorative Arts School (later the Vilnius Academy of Arts).

In the summer of 1940, the Soviet Union occupied Lithuania and higher education institutes were transformed according to the Soviet system and ideology, as in the other Baltic countries. Vytautas Magnus University lost its historic name and

became Kaunas University. The Faculty of Theology and Philosophy was immediately closed by Soviets. Activities of student fraternities and sororities and student unions were stopped. However, the students of Vilnius University did not give up, and were active in the underground resistance. They were among the organizers and participants of uprisings against the occupiers in 1941.

The Soviet regime brutally changed the study process. These changes were similar to other Baltic countries: students and professors who opposed the Soviet regime were fired. Many intellectuals and well-educated people were exiled to Siberia; many of them never returned. To escape the Soviets, a large number fled to the West after World War II. The curriculum in higher education institutes was rapidly and radically changed. Military training, Marxism-Leninism and Paramilitary medical practice were introduced in all education institutions. Courses such as Soviet law, planning of the national economy and USSR history were introduced in the curriculum of many higher education institutes.

During the first year of Soviet rule, the Communist Party required the creation of 'People's universities'. Their official purpose was to improve the level of education in the country, especially in the provinces. However, the most important goal of these institutions was, undoubtedly, propaganda of Soviet ideology.

Nazi Germany occupied Lithuania in the summer of 1941. The people of Lithuania hoped that social, economic and cultural life would return to pre-Soviet time, as did Latvians and Estonians. At the beginning it looked hopeful: Kaunas University once again became Vytautas Magnus University; the Soviet pseudo-science disciplines were cut and the previous curriculum was brought back. However, the positive changes ended quickly. The laboratories and libraries of higher education institutes were unused or damaged, and the premises were usually turned into barracks or military hospitals. In retribution for resistance to their authority, the Nazis tortured and imprisoned many in concentration camps. Not only Jews, but also Lithuanian intellectuals and professors suffered Nazi oppression. In March 1943, the Nazi government closed all higher education institutes in Lithuania.

In the summer of 1944, the second Soviet occupation of Lithuania began. Vytautas Magnus University resumed activities in August 1944, but in 1946 the name of the institution was again changed to Kaunas University. Vilnius University was forced to comply with Soviet higher education institution standards and the university was renamed 'Order of the Red Flag of Labour Decorated Vinco Kapsuko Vilnius State University'. Vilnius State University (VSU) was key in the training of researchers and skilled Soviet specialists.

In spite of political and economical difficulties and the Soviet occupation, Lithuanian higher education tried to recover after World War II. New institutes were established. The Academy of Agriculture was reopened in 1944–1946 and a speci-

al complex of buildings known as the ‘Agricultural Academy Town’ near Kaunas had begun to be built. In 1946, Faculties of Agricultural Mechanization, Reclamation and Land were founded where highly qualified engineers for Lithuanian agriculture were prepared. The central government decided to step up the training of specialists for agricultural sectors, so the men who studied in the Academy were not required to serve in military service. Therefore, this institute became especially popular among young men.

In 1944, Kaunas Art Institute and the Academy of Arts in Vilnius resumed their activities. The USSR Ministry of Higher Education passed a resolution in 1951 that merged both institutions into one – the State Institute of Art with departments of painting, graphics, sculpture, architectural composition and design, ceramics and fine textile. In September 1945, the Lithuanian State Institute for Physical Education was established in Kaunas as an autonomous higher education institute with methodology departments for physical training, athletics and games, gymnastics, skiing, and swimming. The Veterinary Medicine Academy was also reopened in Kaunas. In 1949 Kaunas State Conservatory and Vilnius State Conservatory, founded in 1945, were united creating the National Conservatory. The departments of Lithuanian folk instruments, music theory and history were founded, and in 1952 the drama department was added.

On 31 October 1950, the Council of Ministers of the USSR passed a resolution reorganizing, Kaunas University dividing it into two institutions of higher education: Kaunas Polytechnic Institute and Kaunas Medical Institute. The reorganization of the previous Vytautas Magnus University into two institutions actually weakened Lithuanian higher education – it stepped away from the classic meaning of university education in which the study of medicine is integral part.

Kaunas Polytechnic Institute became the largest institution of higher education in Lithuania. Eight faculties operated in Kaunas and a branch with three faculties opened in Vilnius, as well as evening classes in Klaipėda, Panevėžys and Šiauliai. In 1965/1966 about 17,000 students attended the Institute. Specialists in chemical technology, electrical engineering, light industry, mechanical engineering, radio electronics, plumbing, construction and other fields were prepared there.

Kaunas Medical Institute had two faculties: General Medicine and Dental-Pharmaceutical. In 1965–1966 about 2800 students attended the Institute. In the 1970s and 1980s, multidisciplinary doctors, dentists, pharmacists and doctor-biophysicists were educated there.

A special institution of higher education was the Vilnius Higher Party Institute, founded in 1956 after the reorganization of the Republican Party School, founded in 1945. It was an institution with a special purpose and subordinate to the Central Committee of the Communist Party of USSR. Party leaders were prepared there.

In 1958–1959 a total of 314 people were trained there. Most of them were in top positions in various institutions of Soviet society and therefore were obligated to become members of the Communist Party. Their professional competence was ‘strengthened’ with ideology and they studied subjects relevant to Soviet ideology. After regaining independence in 1990, the Vilnius Higher Party Institute was closed. Currently, diplomas issued by this school are not recognized in Lithuania as documents of academic qualification.

The true Lithuanian academic tradition existed in the underground and more often abroad. The direction of academic activities was reflected in scientific periodical publications in Western Europe and the USA. During the period of *Sąjūdis*, Science and Arts symposia gained special significance. These events were initiated by professor A. Avizienis from the University of California. The Science and Arts symposia in Chicago in 1989 mobilized Lithuanian academics and intellectuals from all over the world to work on restoration of Vytautas Magnus University. This is one of the largest academic achievements in Lithuania at the end of the Soviet era.

Lithuanian higher education institutions in the Soviet Union were famous for their academics, activities, specialist training quality, and academic progress. In 1989 in Lithuania, there were 13 institutes of higher education. Despite the extremely difficult political and socioeconomic conditions, Lithuanian academics, intellectuals, professors and students were on the front lines of the *Sąjūdis* movement and they made invaluable efforts in the restoration of independence during the 1990s.